

MARJİNALİZMİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİNE DAİR
NOTLAR
(VIIa)

Prof. Dr. Ahmed Güner SAYAR(*)

— I —

Klasisizme J.A. Schumpeter'in yönelttiği köklü bir eleştiriden yola çıkacak olursak, 'Das Adam Smith Problem'in çatışma odaklığını *'The Theory of Moral Sentiments'* ile *'The Wealth of Nations'*m dayandıkları değer teorisindeki farklılık oluşturmaktadır. *'Moral Sentiments'*m üzerine inşa edildiği ve Smith'in hocası F. Hutcheson'un etkisinin izlerini taşıdığı subjektivizm ne oldu da Smith'in düşüncesindeki önemini özellikle 1770'lerle kaybetti? Böylesine ciddi bir odak değişikliği Ricardo'da gözlemlenen huzursuzluğun da kaynağını teşkil etmişti. Nitekim Ricardo-sonrası yarım yüzyılın teori dünyasını tam bir çalkantı içine çekmişti. Demek oluyor ki iktisat biliminin daha bilimsel kimliğini kazanmasının hemen başında klasik iktisadın pozitif ekleninin emek-değer üzerine çakılıp kalması dolu bir yüzyıl marjinalizmi sahne gerisinde tuttu. Gerçekte klâsik iktisat düşüncesinin Smith-Ricardo yorumuna dayalı pozitif boyutu (denge kavramı, emek-değer teorisi, ücret fonu) daha 19. yüzyıla varılmadan hırpalanmaya başlamıştı. Bilhassa T.R. Malthus ile Lord Lauderdale'in eleştiri okları ağırlıklı olarak klasisizmin denge kavramıyla kurduğu bağlantıya yönelik olduğunu biliyoruz. Ne var ki 1820'lere kadar pek hırpalanmamış boyutlar olan emek-değer teorisi ve ücret fonu 1830'larla birlikte şiddeti giderek artacak bir oranda iktisatçıların eleştirilerine hedef oldular. Reel karşısında tutarlı teorik çerçevelerin bir terkibe ulaşmaları hırpalanan klâsik iktisadın pozitif dünyasının yanlışlanabilirliğiyle sağlanacaktı. Tek tek unsurların yanlışlanarak klâsik iktisat düşüncesinin tutarlı bir sentez çerçevesi ile aşılması ise 1870'lerle olacaktı. Ancak 1871 de gerçekleşen 'marjinalist ihtilâl' etiketlemesi, ani ve şiddetli bir yer değişmesinden çok, tedrici ve kapsamlı ve o nisbette reel karşısında

(*) Prof. Dr. Ahmed Güner SAYAR, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi.

sağlam bir zemin arayışının geride bıraktığı yarım yüzyıllık çabalara çok şey borçludur. Hatta bu yöndeki atılımların 18. yüzyıl ortalarında mevcut fakat bir türlü sentetik bir bünye içinde yerini alamayan ve Galiani'de zirveye çıkan subjektivist eğilimlerle tarihî kopukluğu da esaslı bir şekilde çözdüğü iddia edilebilir.

Marjinalizmin Poppergil anlamda klâsik sistemi ayakta tutan pozitif esaslarından 'denge' kavramına dokunmadan diğer unsurları nasıl yanıqladığının incelenmesi artık halledilmiş meseleler olarak doktrin tarihindeki yerini almışlardır. Benzer şekilde marjinalizmin önüne açılan ufuk içersinde reel karşısında 1870'den günümüze gösterdiği gelişme çizgisi kadar gene reel karşısında tıkanıdığı ve çaresiz kaldığı noktalar, bilhassa pozitif-normatif çatışması olarak hâlâ iktisatçıları birinci dereceden meşgul eden konular olmaktadır. Bunun yanında Marjinalist fikirlerin 1870'den hemen sonra merkez(ler)den çevreye akışının incelenmesi de halen devam etmektedir. Merkez(ler)in dışındaki yakın çevre ülkelerinden (Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, İskandinavya, Amerika) hemen sonra ikinci çevre kuşağında ise Japonya ve Rusya akla gelmektedir. Üçüncü çevre kuşağında ise kurumsal faktörlerin farklı yönde yoğurduğu ülkeleri, bunların başında Türkiye, Hindistan ve Çin'i düşünmek gerekiyor.

Marjinalizmin merkez(ler)den yukarıda sözünü ettiğimiz ülkelerden bazılarına —meselâ İtalya, Amerika ve Japonya'ya— akışı iktisadî düşünce tarihçileri tarafından incelenmiştir⁽¹⁾. Marjinalist fikirlerin bizatihî farklı merkezlerde üretilirken yerleşik 'orthodoxy'e karşı verdiği akademik savaşın hiç de kolay olmadığına yukarıda işaret etmiştik. Merkez(ler)e öyle pek de dış dokunur maddî bir uzaklıkta olmamasına rağmen marjinalist fikirlerin 1870'lerle Osmanlı Türkiye'sine akışından söz edebür miyiz? Bu yazımızda bu konuya ilişkin kırık dökük bazı bilgileri toplamaya çalışacağız.

— II —

Tanzimat'ın ilânından 1860'a kadar şu veya bu kanalla fikirler iklimimize akan modern iktisat düşüncesi tabii bir gelişmenin sonucu olmaktan çok devlet filozofisinde görülen odak değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Elbette Tanzimatlı yıllarla çıkarlar ve inançlarda görülen köklü değişmelerle sistemin bütününe etkiye bulunan dış alemin payım da katmak gerekiyor. Ancak Türk düşüncesinde iktisat boyutu-

(1) Bk. P. Barucci, «The Spread of Marginalism in Italy, 1871-1890», «History of Political Economy», vol. IV/2, (1972), sf. 512-532; T. Maturra, 'Marginalism in Japan', *ibid.*, sf. 533-550; C.D.W. Goodwin, 'Marginalism Moves to the New World', *ibid.*, sf. 551-570.

nun modern standartlarla yoğrulması içerdeki yerleşik iktisat düşüncesini yerinden ederek bir tabana doğru süzülmesinde Osmanlı politik toplumunun oynadığı rolü mutlaka ilk plânda düşünmek gerekiyor. Nitekim Klâsik Osmanlı iktisat çerçevesini [c. 1460-1570) somut karşısında ayakta tutan normatif esaslarının mani olunamıyan erozyonla ufalanmaya başlaması 16. yüzyılın son çeyreğindedir. Normatif iktisat boyutlarının arzu edilen dengeleri sağlamaması, dahası, zaman akarken, acze düşüp erimeye yüz tutması bir başka gidişe de kapı açtı. Bu ise, daha çok arkaik tutkuların tatmini yönünde özel mülkiyetçi eğilimleri canlı tutacak bir liberalleşmeyi başlatmıştı. Bu gidişin liberalleşme yönünde bazı tutkuları bileylemesi, hatta kâr ve kazanç hirsını kabartıp onu aşırı bir ödülle iş ve çalışma ortamına çektiği zannolunmamalıdır. Olayların akışı normatif boyutların tıkanmışlığını layihalarla da aşamayınca, bu defa, yukarıda ifade edilen özel mülkiyetçi eğilimleri disiplinli ve tutarlı bir çerçeve altında alacak iktisadî bir hürriyetçiliğin pekiştirilmesi zaruretine inanıldı. Bu çizgide yasal düzenlemelere gidilmesinin yarattığı boşluk Tanzimat'ın ilânı ile doldurulacaktı.

Yukarıda da özenle vurguladığımız gibi, iktisadî hürriyetçiliğin asgari esaslarını sağlayacak unsurlardan biri olan özel mülkiyetçi eğilimler kişisel arzu ve ihtirası tatmin ettiği için liberalizme sığınılıyordu. Bu kişisel arzu ve tatminin sahne gerisinde ise Osmanlı iktisat zihniyeti bütün gövdesiyle ayakta idi: Gösteriş ve ihtişama açık tüketimi ile konak hayatı, ululanma, asalet iddiası, altın ve gümüş iddiharı vs. Dolayısıyla sadece toprakta gözlemlenen özel mülkiyetçi eğilimler diğer üretim vasıtaları için bu yönde bir dürtüyü vermekten çok uzaktı. Neticede 1830'lardan sonra sistematik bütünlükten yoksun, gecikmeli ve kopuk bir istikamette akan Batılı iktisadî fikirlerin hayatiyetini idame ettirecek ön şartlar Osmanlı ülkesinde yoktu. Tanzimat sonrasında sertleşen iktisadî meseleleri aşmak için Batılı iktisat politikalarına bel bağlandı. Ne var ki sisteme işlerlik sağlayacak diğer unsurlar (bireysel girişim ve fiyat mekanizması) hareketsizdi. Dolayısıyla içeride izlenen tavır değişikliğini bu yarım yamalak çatı altında rical-i devlet başlattı. Bu odak değişikliği iktisat politikalarının liberal versiyonunun adaptasyonuna, bu ise bilhassa 1860'dan sonra bu politikaların eleştirilmesine sebep oldu. Aynı şekilde iktisat biliminin esaslarının da araştırılması (tahkik) ve bunların öğretilmesine (tedris) yol açtı. Bu gelişmelerle yanyana ve içiçe olarak kanun yapma (tedvin) fikrinin de geliştiğini görüyoruz(2).

(2) Bu hususta bk. A. G. Sayar, «Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması», (İstanbul, 1986), sf. 295 vd.

— III —

Yukarıda taslağı çizilen gelişmeler içersinde modern iktisat düşüncesi siyasalarıyla düşüncemizdeki yerlerini almaya başlaması daha çok 1871-1876 arasındadır. Böylesi-bir zaman kesitinde, klasisizmin pozitif esaslarını yerle bir eden, su katışmadık iktisadi liberalizmi etkisi altına alan ve metafizik boyutu seçebilen Neoklasik iktisat düşüncesi nasıl bir tablo ile karşımızdadır? Hemen itiraf edilmelidir ki, Marjinalizmi ele alan, daha teknik bir ifade ile, Marjinalist düşüncenin pozitif iktisat ve iktisat siyaseti üzerine getirdiği değişimleri içeren derli toplu herhangi bir çalışma, 1880'lerde, ortada görülmemektedir. Aslında 1880'lerle idarenin dizginlerini tam olarak ele alan II. Abdülhamid bir dizi uygulama ile, bilerek ya da bilmeyerek, ülkemizde analitik iktisat düşüncesinin gelişmesine açık yolları kapatmıştı⁽³⁾. Daha önemlisi, bu tarihler itibariyle, iktisadi fikirler iklimimizin mevcut düzeyi de pek parlak değildi. Daha klasik iktisat doktriniyle hesaplaşmasını tam bir mükemmelliğe götürememiş bir entellektüel mayalanma Marjinalizmi nasıl ve ne yönde fikri bir muhteva ile aktarabilirdi? Bu can alıcı sorunun ışığında, elde mevcut malzemeyi zorlayarak iktisadi düşünce tarihimizin Marjinalizmle kurmaya çalıştığı bağları, silik de olsa, tesbit etmek gerekiyor.

Bu bağlamda dikkati çekebilecek ilk örneği 1873'de *Şark* Gazetesinde yayınlanan imzasız bir yazı dizisinde görmekteyiz. 'İlm-i Servet Hakkında' başlığıyla tefrika olunan bu makalenin isimsiz yazarı, önce, servetin ölçüsü olarak, Merkantilistlerce kabul gören telakkiyi, yani altın ve gümüşün oynadığı rolü reddediyor. Kendisine göre servetin kaynağı say ve hürriyettir⁽⁴⁾. Bu ise Klâsiklere yakın düşebilecek bir tesbittir. Hatta yazısının bir yerinde, bu isimsiz yazarımız eşya kullanımını ile fayda arasında bir bağlantı görmekte⁽⁵⁾, dahası, bu çizgiden saparak, «menfaat ile nedret kıymeti hasıl eder iki şeydir»⁽⁶⁾ demektedir. Marjinalist ihtilalin hemen ertesinde varılan bu tesbitte, ilk ağızda, belki çağma denk düşen bir sağ-duyu iktisat bilgisinin kaynaklık ettiği inancındayız. Esasen sadece, bu tesbite bakarak ülkemize marjinalizmin beklemeksizin geldiğine de hükmedeyiz. Yalnız tefrikanın sonuna düşülen şu kayıdı da ihmal edemiyoruz: «Bundan böyle,

(3) Cf., *ibid.*, sf. 319-321; 397-398.

(4) 'İlm-i Servet Hakkında', *Şark*, No: 18 ve 20, (1289).

(5) *ibid.*, No. 25 (1289).

(6) *ibid.*, No. 31 (1289).

İnşaallah ilm-i mezkûr üzerine neşrine başlar[ız]» (7). Pek muhtemel olarak, bu yazıdaki tutarsız iktisat filozofisi tercüme edilen asıl metinden dolaydır. İsimsiz yazarımız da Klasisizmle marjinalizm arasında bocalamakta, aktarmada mutavassıt bir görevi üstlenme durumundadır. Sistemli bir eleştirinin izini taşımamasına rağmen bu yazı emek-değere karşı hoşnutsuz bir yazarm fikrini de yansıtmaktadır. Bilhassa Say ve Senior'un öncü adımlarıyla Klasik çizgi içinde boy alan bu eleştirel bakış açısının ülkemizde kuvvetli bir temsilcisi vardı. Ohannes Efendi'nin objektif değerden çok subjektif değere olan yatkınlığını ondan yapacağımız şu alıntı ile sergileyebiliriz :

«... Adam Smith kıymete say'ı, yani çalışmayı esas tayin etmiştir. Vakıa kıymet husulü daima, çalışmaya mütevakkıf ise de *say kıymetin ölçüsü olamaz*. Adam Smith şu yanılmıştır ki say-i sabitle muayyen bir şey addederek her kıymeti her vakit ve her mahalde bununla ölçülebilir zannetmişti. Kaldı ki böyle bir mikyas yoktur ve olamaz. Bir kıymet ancak diğer bir kıymetle ölçülebilir» (8).

Ancak Ohannes Efendi'nin yaşadığı akademik huzursuzluk ve Klasik değer-teorisinden elde ettiği tatminsizlik onu bir marjinal-fayda taraftarı yapmaya yetmemektedir (9). Buna rağmen Ohannes Efendi, devrine göre, iktisadî tahlilde en usta düşünürümüzdür. Onun şah-ese-ri '*Mebadi-i İlm-i Servet*' 1881 (1297) de yayınlanmış olsa dahi, bu eserin zihni hazırlıkları dişe dokunur bir kuluçka dönemini içermektedir. Bu eserini hazırlarken, daha işin başından beri Ohannes Efendi Fransız iktisat düşüncesinin etki alanı içindedir. Oysa Ohannes Efendi'nin yararlandığı Fransızca «telifat-ı muhtelifenin hülasa-i münderecatı» (10) Neoklasik iktisat düşüncesinin dışında yol almaktadır. Ayrıca, Ohannes Efendi kitabı için yeterli tetkiki yapıp malzemeyi topladı.

(7) *ibid.*, No. 36 (1289). Aşlında tefrikanın başlangıcında, *ibid.*, No. 6, (1289) da] 'bu ilm-i servet kitabını tercüme ve gazetemizde derc' edileceğine binnaen bu yazının bir tercüme olduğuna da hükmediyoruz. Bu durumda yazının mütercimi kadar müellifi de bilinmemektedir.

(8) «*Mebadi-i İlm-i Servet-i Milel*», (İstanbul, 1297), sf. 159. (virgü: AGS.). Ohannes Efendi değer konusunda J.B. Say - N.W. Senior çizgisinin izini taşıyan bu tesbitine çok seneler evvel ulaşmıştı. Onun '*Mecmua-ı Fünûn*'da yayınlanan şu satırları bu bağlamda önemlidir: «Eşyanın işbu kıymeti servetin hassa-ı saniyesi olup her şeyin derece-i nafiyy ve faidesine ve killet-ü kesretine ... müşterinin ihtiyacına göre tahalluf eder» ['*İlm-i Servet-i Milel*', '*Mecmua-ı Fünûn*', No. 5, (1279), sf. 288].

(9) Cf., A.G. Sayar, *op. cit.*, sf. 395.

(10) Cf., *op. cit.*, (1297), sf. 18.

diktan sonra Fransız iktisat düşüncesinin 1870'lerle nasıl bir değişikliğe uğradığını izleyememiştir. Zira 1871-1880 arası onun hayatında en faal olacağı zaman aralığıdır. Derinliğine bir araştırmanın gerisinde kalmış olmasına rağmen bu akademik boşluk *tedris* ve *tedvin* ile doldurulmuştur.

— IV —

1880'lerin ilk yılında yayın hayatına başlayan bir dergi, '*Hazine-i Evrak*', *Mecmua-i Fünûn*'un silik bir ikinci sureti görünümündedir⁽¹¹⁾. fakat giderek daha çok Ahmed Midhat Efendi'nin '*Kırkanbar*' ya da '*Dağarcık*'ma benzeyecektir. Yamalı-bohça görünümündeki bu dergide iktisata da yer verilmiş. Tefrika edilen iktisada dair yazının başlığı 'Ekonomi Politik : İlm-i Emval-i Milliye', yazarı ise Mahmud Celâleddin Bey'dir. Yazı üç kısımda tefrika edilmiş⁽¹²⁾. Mahmud Celâleddin Bey bu yazı dizisini şu ifade ile noktalyor: «Bu makale '*Elif-ba-ı Ulûm*' namıyla tahrir ve tertibini henüz ikmal eylediğim aciznameden men-huzdur»⁽¹³⁾.

Mahmud Celâleddin Bey ekonomi tefrikasına iktisat ilminin tanımını yaparak başlyor ve «Fransızların şu kısacık tariflerini tezkârda bais» olmadığını ileri sürmektedir⁽¹⁴⁾. Daha sonra 'millî zenginliği' tanımlar⁽¹⁵⁾ ve buradan hareketle sözü değer kavramına getirir. Mahmud Celâleddin Bey'e göre :

«... Kaffe-i eşyanın takdir-i kıymeti ancak... meskukat hesabıyla makbuldur. Bu vechile takdir olunan kıymetten bir eşya bilicab daah kıymetlenirse o nisbette bir servet ihdas eylemiş olur. Çünkü o şeyi iştirâ olunduktan sonra umuma olan faidesi ziyadeleştüğinden kıymeti tezayid etmiştir. Zaten bir şeyin takdir-i kıymeti bilinmek lâzımdır ki o şeyin malum olmayan faidesini tayin demektir»⁽¹⁶⁾.

(11) «Umumiyet itibariyle fünûna dair risale-i ebediyye olan» '*Hazine-i Evrak*'ı Samipaşazade Bâki ile A.Ş. Hisar'ın babası Mahmud Celâleddin Beylerin çıkardığı H. Z. Uşaklıgil kaydetmektedir [cf., '*Kırk Yıl*', (İstanbul, 1969), sf. 99]. '*Mecmua-ı Fünûn*' ile '*Hazine-i Evrak*' arasındaki organik bağ için cf., H. Z. Ülken, «Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi», I, (Konya, 1966), sf. 299.

(12) '*Hazine-i Evrak*', No. 2, (1297), sf. 30-32; No. 26, (1297), sf. 415-416; No. 27, (1297), sf. 426-431.

(13) *ibid.*, No. 27, sf. 431, «*Elif-ba-ı Ulûm*»'a rasthyamadık.

(14) *ibid.*, No. 2, sf. 30; No. 26, sf. 416. Aslında onun Fransız tesiri altında kaldığını gösterir satırlara rastlamak mümkündür [cf., *ibid.*, No. 26, sf. 415].

(15) *ibid.*, No. 2, sf. 31.

(16) *ibid.*, sf. 32.

Değer kavramına bu sözlerle başlanılması yazarımızdaki subjektivist eğilimlerin mevcudiyetinin de bir ifadesi olmaktadır. Nitekim 'Ekonomi Politik' ile ilgili söz konusu tefrika sürerken Mahmud Celâleddin Bey'in değer konusunu işlemekten geri kalmadığını görüyoruz. Bu bağlamda onun şu sözlerini zikredebiliriz: «Servet ve sâman bir kıymet-i malumeye malik ve mutasarrıf olan mal ve eşyadan mürekkebirdir» (17). Mahmud Celâleddin Bey aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi değer konusunu hak ettiği çizgileri içerisinde derinliğine ele alır. Onun sualli-cevaplı yöntemi izlediği görülüyor (18). Mahmud Celâleddin Bey'den aktarmaya devam edelim:

«Sual: Bir şey ne surette takdir-i kıymet olacaktır?

Cevap: O şeyin malum olmayan faidesini tayin etmek ile takdir-i kıymeti hasıl olur.

.....

Sual: Faide... ne demektir?

Cevap: ... İnsana hizmet etmeye salah-u muktedir olan eşyanın malik olduğu haslet ve keyfiyete itlak olunur.

Sual: Ne için bir şeyin faidesi kendisinin baha ve kıymetine sebep olur?

Cevap: O eşyanın malik olduğu nef'i ve faide kendisini cümle halinde mergub eder ve o faide -nas'sı [halkı]- kendisini tedarike dahi teşvik eyler. Bu cihetle faidesi olmayan eşyaya malik olmak için kimse fedakârlık etmeyip lâkin nef-ü faidesi görünüp ihtiyacı mas eden eşyanın istihsali için akça sarfı ihtiyar olunur» (19).

Sözü bu noktada elmas-su çelişmesine getiren Mahmud Celâleddin Bey bu çelişkiye cevap ararken yer yer malların parasal kıskandırıcılık

(17) Ibid., No. 26, sf. 416.

(18) Sualli cevaplı iktisat risalelerinin kaleme alınışı Batı'da bir ilini gelenek olup daha çok geniş halk kitlelerinin iktisadi meseleleri anlamasında baş vurulan bir yöntemdir [cf., A. G. Sayar, op. cit., sf. 281, dn. 121]. Bizde bu yolu ilk kez Abru Efendi'nin J. B. Say'ın 'Catechisme'ini tercüme ederken izlemesi gerekirken o «bü tertip lisan-ı Türkte biraz baridce görüldüğünden lâğvedip bayağı nesir usulünü tercih etmişti». ['İlm-i Tedbir-i Menzîl', (İstanbul, 1268), sf. 3]. Ancak bu yöntemin ilk kez Mehmed Şerif Efendi tarafından kullanıldığı ileri sürülebilir. [Cf., Z. F. Fındıkoğlu, «Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihi ve İktisat Fakültesi Teşkilâtı», (İstanbul, 1946), sf. 31]. Aynı yolu Mehmed Midhat, 'Ekonomi Tefrikası', Terakki', (1286, No. 81 vd.) ile Nuri «Mesahiz-i İlm-i Servet» (İstanbul, 1299) da izlemişlerdir.

(19) op. cit., No. 27, sf. 427; 427-428.

değerine⁽²⁰⁾ yaklaşır, fakat subjektivizmi elden bırakmaz. Onun bu bağlamda yazdıkları ise aşağıdaki gibidir :

«Sual: Lakin bir elmas yüzük veyahut yarma bir çiçek her ne kadar kıymeti var ise de faideleri olmadığı cihetle bu eşyaya nasıl kıymet verilmiştir?

Cevap: Bu beyan eylediğimiz eşyada faide müşahade olunması sair eşyada bulunan nef'i ve faide kelimesinden murad insanın cem'i ihtiyaç ve iştiyakını hoşnud etmek olup hu vec-hile insanın malik olduğu kibir ve gurur bazı kere nefsinde açlıktan tamam olacak ihtiyaç kadar zikr olunan yüzük ve çiçek misüllü eşyaya bir luzum-u hakiki peyda eder. Binaenaleyh böyle kibir ve onura malik olan adam nefsinde bu eşyanın ehemmiyetini ve kendisinin ihtiyacını hükmetmeye muktedir olduğundan eşya-yı mezburenin kıymeti ihtiyaç bulunan o misüllü adamların hırsı derecede takdir ve tahmini ile hasıl olmaktadır: Demek oluyor ki bizim için her eşyanın bir veche muharrer kıymeti ve bahası eşya-yı mezkurenin insana olan faidesinin derecesine göredir. Elhasıl faidesiz olduğu halde kıymet müşahade olunan o gibi eşyanın mütekebbir ve mağrur olan kimsenin nazarma göre faidesi vardır»⁽²¹⁾.

Mahmud Celâleddin Bey'in malların parasal kıskandırıcılık konusunda ileri sürdüğü bu fikirler bizde ilk olmaktan başka Veblen'den de çok önce söylendiğini kaydetmekle yetinelim.

Mahmud Celâleddin Bey'in değer konusunda işlediğimiz fikirlerini aşağıdaki soru ve cevapla tamamlayalım :

«Soru: Kıymet, eşyanın nef'i ve faidesine daima mutabık mıdır?

(20) Malların parasal kıskandırıcılık değeri (invidious pecuniary value of commodities) T. Veblen'in Neoklasik değer teorisindeki boşluğu göstermek için ortaya attığı bir kavramdır [cf., 'The Theory of the Leisure Class', (New York, 1959), sf. 108, (ed. C.W. Mills)]. Neoklasik ustalardan A.C. Pigou da teorisinin bu bağlamdaki aksayan yanını bu yüzyılın başlarında işlemekten geri kalmamıştı. Bu hususta bk. A.G. Sayar, 'Sundry Notes on Mandeville's Treatment of value Theories', «İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi», I, (1983), sf. 287-290.

(21) op. cit., sf. 428-429.

Cevap: Hayır mutabık olmayıp eşyaya verilen nef'i ve faideye mutabaktır... Elhasıl, kıymet ve baha denilen şey eşyanın nef'i ve faidesine mutabık olmayıp belki eşya-yı mezkureye halkın verdiği nef'i ve faideye muvafık kılıb bu cihetle o eşyaya nef'i ve faide verilmediği surette kıymeti dahi olamayacağı derkârdır» (22).

Mahmud Celâleddin Bey'e Ohannes Paşa'nın kitabının, belki de derslerinin, açık bir etkisini göz ardı edemiyoruz. Daha belirgin bir kaynak olarak 1880'lerin Fransız düşüncesini de işaret edebiliriz. Fakat bütün bunlar onun işaret ettiği malların parasal kısılcılık değerini açıklamaya yetmemektedir. Geriye Mahmud Celâleddin Bey'in değer konusu ile kurduğu yakınlığın mantıki dedüksiyon süreci ile bizdeki göstermelik tüketim olgusunu izah etmesini kolaylaştıran sağ duyusu kalmaktadır. Onun her vesile ile subjektivizme kapı açması ise yukarıda sözü edilen kaynaklar doğrultusundadır. Dolayısıyla Mahmud Celâleddin Bey, bu yazı dizisi içerisinde marjinal-fayda teorisiyle yakınlık kurduğuna hükmetmemiz gerekiyor. Onun tesbitlerinin kendi mecrasının dışına taşmadan kuruması, bu atılımıyla subjektivist iktisatm ülkemizde sahipsiz kalışının önemli bir işareti sayılmalıdır.